

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Imperialism

Cladder, F.

Citation

Cladder, F. (1973). Boekbespreking van: Imperialism. *Acta Politica*, 8: 1973(2), 237-240.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451439>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451439>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

tweede uitgave op bovengenoemde wijze op de markt te brengen. Naar mijn mening was het nuttiger geweest inderdaad de tijd te nemen voor een 'considerable re-thinking and an extensive new elaboration'. De ontwikkelingen in de sociale wetenschappen van de laatste tien jaar geven daar zeker aanleiding toe.

De belangrijkste twee onderdelen van Boassons boekje zijn de hoofdstukken, waarin hij achtereenvolgens een aantal 'klassieke' benaderingen van de internationale betrekkingen en een aantal meer 'moderne' benaderingen bespreekt. Bij de klassieke benaderingen besteedt hij aandacht aan diplomatie, geografie, geschiedenis, recht en pacifisme als invalshoeken; bij de nieuwe benaderingen aan economie, politiek en sociologie.

Daaraan voorafgaand bevat de studie twee inleidende hoofdstukken die een 'filosofisch voorwoord' en enkele gedachten over theorie en internationale betrekkingen behelzen. Het boekje wordt besloten met enkele opmerkingen over methodologie, en het bovenvermelde naschrift.

Deze vijf onderdelen zij elk helder geschreven, en — binnen het beperkte aantal pagina's — informatief. Op grond van de omvang van het boekje mag de lezer geen diepgaande beschouwingen verwachten. Gegeven het jaar van publikatie (1963) blijkt de schrijver op de hoogte van belangrijke sociaal-wetenschappelijke problemen en ontwikkelingen. Anno 1972 kan men zich hierover op grond van de onderhavige tekst geen oordeel vormen.

Het naschrift van 23 bladzijden is noodzakelijkerwijze selectief, en derhalve nogal brokkelig en versnipperd. Het geeft ook geen uitsluitsel op de vraag of de schrijver bij een herziening de opzet van zijn studie zou handhaven.

Boasson beschouwt de bestudering van de internationale betrekkingen namelijk als interdisciplinaire wetenschap. Bij deze opvatting teken ik aan, dat zij thans voorbij zou gaan aan de ontwikkeling van de laatste jaren, waarbij de leer der internationale betrekkingen — wanneer de discussie een afgrenzing en indeling van wetenschappen betreft — gerekend wordt tot de politikologie.

Hoewel Boasson stelt: '... at present the theoretical outlook in International Relations is essentially that of Political Science' (p. 72) vraagt hij zich eveneens af 'whether this 'political' approach is perhaps a basic mistake' (p. 74).

Op deze vraag krijgt de lezer geen duidelijk antwoord. Ik vermoed dat Boasson met de opmerking: 'Part of the answer is supplied by the extension of political science towards the background of political decisions, environments and the so-called 'feedback' of all these phenomena', de voorkeur geeft aan bespiegelingen over veelzijdige benaderingen boven het trekken van enkele duidelijke lijnen.

De kwestie van de opzet van een dergelijk oriënterende studie vormt voor mij het belangrijkste punt van kritiek, en bepaalt tevens of deze studie, ook in herziene vorm, zelf tot een 'traditionele benadering' van de internationale betrekkingen blijkt te behoren. Het in de aanhef weergegeven beleid met betrekking tot deze tweede druk lijkt mij weinig zinvol.

II — Voor Boasson bestaat er weinig verschil tussen 'Peace Research' en 'International Relations'. Hij geeft daar blijk van in *Approaches to the Study of International Relations*: 'To say the least, peace research and international relations theory originated in the same set of problems' en: '... peace research and international relations theory are almost identical' (p. 103).

Met deze opvatting geeft de schrijver nogmaals eerder blijk van zijn visie dat internationale betrekkingen, interdisciplinair bestudeerd moeten worden, dan

dat hij veel zegt over peace research (polemologie). Hij doet dat wel elders in het boekje *Approaches* en wijdt aan het onderwerp voorts een afzonderlijk geschrift: *A Prologue to Peace Research*.

Daarin besteedt hij aandacht aan een drietal zaken: Een kritiek op enkele vooronderstellingen in het vredesonderzoek waarbij hij wijst op de noodzaak van een sociaal-wetenschappelijke methodologie; een kritiek op een aantal houdingen tegenover het vredes-probleem, namelijk pacifisme, fatalisme, traditionalisme, anti-traditionalisme, en legalisme; en een keuze van enkele 'topics': onderwijs, politiek en institutionele verandering.

Ook hier vallen de helderheid en de beschouwende stijl op.

In dit boekje worden echter nauwelijks begrippen en theorieën besproken. Hoewel in 1971 geschreven, schenkt het bijna geen aandacht aan de nieuwste literatuur en de jongste ontwikkelingen.

Juist op het terrein van de 'peace research' zijn de discussies over theorievorming en wetenschapsbeoefening in het algemeen de laatste jaren flink opgeleefd. Het voorbijgaan aan deze ontwikkelingen acht ik een tekort.

De schrijver zit met deze uitgave op een golflengte, die mij niet aanspreekt, omdat de lezer weinig nieuwe wegen worden gewezen. Dit is betreurenswaardig, te meer omdat uit *'Approaches'* blijkt dat Boasson wel op de hoogte is van de jongste debatten in de 'peace research' — al gaat hij er ook daar (p. 100) nauwelijks diepgaand op in. *A Prologue to Peace Research* is een op zich zelf goedgeschreven essay, dat de pretentie een proloog te zijn voor mij niet waarmaakt, omdat het slechts gedeeltelijk inleidend is en aan recente ontwikkelingen voorbij gaat.

Behalve op het vlak van de goede voorbeelden van opbouw, stijl en taalgebruik, voegen deze beide geschriften weinig toe aan de inleidende literatuur over internationale betrekkingen en 'peace research'.

D. M. Schut

George Lichtheim Imperialism

London, (Allen Lane The Penguin Press), 1971, -183 p., £ 1,80

Nieuwsgierigheid naar dit boek wordt gewekt door een korte, juichende bespreking in Vrij Nederland (29-7-72) door Bart Tromp: 'De analyse van het imperialisme terug van weggeweest'. Hebben de laatste vijftig jaar weinig kwalitatieve verbeteringen opgeleverd van de analyse van het imperialisme, dan is dat veranderd nu Lichtheim een korte bijdrage aan de discussie heeft geleverd, die bovendien een 'waar genot om te lezen' is; aldus Tromp. Dat belooft dus nogal wat: Lichtheim in de rij met Hobson, Schumpeter, Lenin en Kautsky.

Lichtheim zelf lijkt bescheidener in zijn opzet. De eerste zin van het boek luidt dat het onderhavige essay niet bedoeld is als een intellectuele oefening maar als een bijdrage aan de voortdurende politieke discussie over imperialisme. Desondanks wordt in de inleiding (pp 3-12) een zware probleemstelling geformuleerd: welke feitelijke relaties geven aanleiding tot het verschijnsel van hegemoniale macht? Daarbij wordt imperialisme dan gedefinieerd als de relatie tussen een heersende macht en degenen die daaraan onderworpen zijn. Later (p. 25) wordt daar nog als vraagstelling aan toegevoegd: is er iets in de idee 'imperium' dat onafhankelijk is van de begripsvorming welke in verschillende tijden en voor verschillende doeleinden werd ondernomen? Zo verhaalt hoofdstuk II (pp 13-23)

de verandering in de betekenis van de term 'imperium' in Rome's dagen: van 'Imperium populi Romani' via 'Imperium Romanum' naar 'Imperium orbis terrarum', of van de autoriteit door het Romeinse volk aan de magistraten verleend naar de heerschappij van Rome over anderen. Hoofdstuk III (pp. 24-42) dat de opkomst van 'Europa' behandelt, bereikt bij Cromwell en de Navigation Act (1651) de tijd dat het begrip zijn 'moderne' betekenis krijgt: imperialisme gebaseerd op kapitalisme en overzeese kolonieën; volgens Lichtheim een opvatting die nooit veel betekenis heeft gehad voor Duitsers, oost-Europeanen of Chinezen. In hoofdstuk IV (pp. 42-60) wordt dan ook betoogd dat er geen adequate historische of theoretische argumenten zijn om de termen 'imperium' en 'imperialisme' tot een bepaalde vorm van overheersing van overwonnen volkeren te beperken, laat staan tot overzeese kolonisatie ingegeven door mercantilistische belangen; het 'Empire of the Sea'. Hoofdstuk V (pp. 61-80) beschrijft het 'liberal imperialism' in de 19e eeuw, aan het einde waarvan er rivalen voor Englands wereldmacht opdoemen, met name Duitsland. Lichtheim merkt hier op dat imperialistische mogelijkheden niet per definitie verplicht zijn grote stukken land bewoond door overwonnen volkeren te bezitten: het is voor ons doel (?) voldoende indien zij door een politieke wil bewogen worden een geweldadige verandering van het mondiale systeem, dat door hun rivalen beheerst wordt, te bewerkstelligen.

Nadat hoofdstuk VI (pp. 81-100) het imperialisme verbindt met nationalisme — met als speciale variant van imperialisme als volksbeweging het 'social imperialism' gebaseerd op steun van de arbeidersklasse — komen in hoofdstuk VII (pp. 100-134) de belangrijkste oudere imperialisme-analyse aan bod (Hobson, Hilferding, Kautsky, Lenin, Luxemburg, Schumpeter e.a.). De volgende uitspraak staat hier centraal: indien de expansie van imperia historisch gezien aan het kapitalistische tijdperk voorafgaat, laat staan aan de fase van het volledig ontwikkelde monopoliekapitalisme na 1900, dan lijkt er geen enkele reden te zijn waarom imperialisme, in de zin van territoriale expansie, niet zou voortduren in het socialistische tijdperk; wellicht zit daar geen belangrijke economische drijfveer achter maar een bureaucratistische of andere politieke elite welke een grote mogendheid beheerst en zich gedrongen voelt zijn overheersing uit te breiden omwille van politieke en militaire redenen alleen. Lichtheim verwerpt dan ook Lenin's beschouwing van imperialisme als laatste fase van een kapitalisme, dat oertaardt in oorlogen tussen concurrenten om de wereldmarkt. Daarentegen biedt Kautsky's ultra-imperialisme these, betreffende een gemeenschappelijke uitbuiting van de Derde Wereld door de geïndustrialiseerde landen, zijns inziens een beter aanknopingspunt voor een moderne imperialisme-theorie.

Hoofdstuk VIII (pp. 131-152) neemt het op tegen de 'new left' (o.a. Sweezy, Baran en Magdoff) die gacht worden de term 'imperialisme' wisselend op vier verschillende relaties te betrekken:

- 1 — nationale onderdrukking, zoals beoefend door de oude dynastieke oost-europese imperia voor 1914-18;
- 2 — kolonialisme van het Anglo-Indische type, gedurende en na het mercantilistische tijdperk;
- 3 — 'liberal imperialism', zoals vertegenwoordigd door de Britse en vervolgens Amerikaanse jacht op buitenlandse markten geopend voor westers kapitaal; en
- 4 — de overdracht van meerwaarde van de arme naar de rijke landen, door handelsbetrekkingen die de onderontwikkelde economieën diskrimineren. Evenzo worden zij geacht nationalisme te identificeren met socialisme, de boerenbe-

volking met het proletariaat, en anti-imperialisme met anti-kapitalisme, tot tenslotte een simpele dichotomie ontstaat van westers imperialisme tegenover de massa van de Derde Wereld. Nu is inderdaad, aldus Lichtheim, het populisme en met name de maoïstische variant daarvan relevanter voor de Derde Wereld-politiek dan het marxisme.

Het laatste hoofdstuk IX (pp. 153-171) betreft de Derde Wereld. Hierbij is de belangrijke vraag niet in hoeverre de economie van (bv.) de VS het verlies van investeringen in ontwikkelingslanden kan dragen — dat kan het en zal het — maar wat de kapitaalstroom betekent voor de ontwikkeling van deze landen. Evenmin is het een belangrijke vraag in hoeverre het monopolie-kapitalisme de ontwikkelingslanden exploiteert — dat doet het natuurlijk en heeft het altijd gedaan — maar waarom het niet meer heeft gedaan om deze landen te transformeren; (Marx: de Britten kunnen India niet plunderen zonder het te industrialiseren). Lichtheim's toekomstverwachting is tenslotte dat de 'intelligentsia' een leidende rol zal spelen in de revolutionaire veranderingen in de Derde Wereld, en dat dit gepaard zal gaan met de groei van populistische doktrines, in het kader van een de Oost-West tegenstelling tenietdoende Noord-Zuid scheiding; getuige Kautsky.

Konklusie: Het voorgaande kan slechts de grove lijn van Lichtheim's vanzelfsprekend veel genuanceerder betoog weergegeven. Belangrijker is echter of Lichtheim's boek in een andere verhouding tot het door hem behandelde onderwerp staat. Wanneer men, zoals Lichtheim, zowel een historische beschrijving gaat geven van de verschillende vormen die imperia (van Rome tot Washington en Moskou) hebben aangenomen in de loop der geschiedenis, en ook de belangrijkste theoretische analyses van het imperialisme (van Marx tot Mao) gaat behandelen, teneinde en passant zijn eigen opvattingen te ontvouwen over de relaties tussen imperialisme (zo ruim mogelijk gedefinieerd) en o.m. kapitalisme, nationalisme en ontwikkeling (van de Derde Wereld), dan is het de vraag of men dat op een zinvolle wijze kan doen in het kader van een 'beknopte bijdrage tot een politieke discussie'; d.w.z. zonder andere analyses van het imperialisme onrecht aan te doen en zelf onvoldoende waargemaakte stellingen te poneren. Een extreem voorbeeld van het laatste vindt men op pp. 142-143: het is onjuist te stellen dat er in ontwikkelingslanden geen ontwikkeling plaatsvindt omdat er meer rijkdom in de vorm van winsten het land verlaat dan er door investeringen in komt; 'tussen 1870 en 1914 profiteerde Engeland duidelijk van kapitaal export - of anders had zij het niet gedaan'. Een voorbeeld van het eerste kan men vinden in de wijze waarop Lenin's imperialisme-analyse wordt behandeld; p. 115; indien Lenin's analyse juist zou zijn geweest hadden er na 1945 twee gebeurtenissen moeten optreden; de Chinees-Russische alliantie had moeten blijven bestaan, en het westerse imperialisme had het verlies van de koloniale bezittingen in Afrika en Azië niet mogen overleven. Dit lijkt sterk op de wijze waarop bv. Magdoff Kautsky's theorie afdoet door de twee wereldoorlogen daarmee onverenigbaar te verklaren (zie Harry Magdoff, De logica van het imperialisme, in 'Wat is imperialisme', Nesbic-Sun 1972, p. 30). Lichtheim maakt op p. 127 een opmerking die daarop inhaakt: indien de Europese 'bourgeoisie' slechts haar belang gekend had, dan had het de imperialistische idioterie die leidde tot 1914-18 vermeden. De vraag dringt zich dan wel op in hoeverre bv. de Russen en Chinezen van nu hun werkelijke belangen kennen. De belangrijkste vraag t.a.v. Lichtheim's boek is of het een wezenlijke bijdrage levert aan de analyse van het imperialis-

me; dat suggereert Tromp, en stelt Lichtheim's probleemstelling in het vooruitzicht. Dat wordt echter niet bewaarheid, of men zou tevreden moeten zijn met de gedachte dat sociale (bv. nationalisme), politieke en militaire krachten, bronnen van imperialisme in hun eigen recht zijn — zonder vragen naar hun onderlinge relaties.

Dat niettemin een boeiende historische beschrijving van het verschijnsel imperialisme geboden wordt, hier en daar vergezeld van suggestieve interpretaties, maakt het inderdaad een 'waar genot om te lezen'. Maar de analyse van het imperialisme is nog niet 'terug van weggeweest'.

F. Cladder

William Welch, American Images of Soviet Foreign Policy

New Haven, Londen, (Yale University Press), 1971, -316 p., 90/—

De vraag die Welch tracht te beantwoorden in zijn boek 'American images of Soviet Foreign Policy' is: 'hoe denkt de Amerikaanse academische wereld over de andere belangrijke tegenspeler in het grote internationale drama van onze tijd'. Of anders gezegd, Welch is op zoek gegaan naar, zoals hij dat zelf ook zegt, de belangrijkste beelden die men zich in de Verenigde Staten van de Sovjet Unie heeft gemaakt en die mede ten grondslag liggen aan het staatsbeleid t.a.v. de Sovjet-Unie. Uit onvrede met de kwaliteit van de aanwezige beelden en mede gestimuleerd door de gedachte dat correcties mogelijk en zinvol zijn, is Welch aan het werk getogen.

Een van zijn niet verder uitgewerkte hypothesen is dat de images van de Sovjet-Unie, zoals die zijn af te leiden uit een aantal werken van belangrijke Amerikaanse wetenschappers, wel ten grondslag liggen aan het tot op heden gevoerde beleid. Hierbij kan men enige kanttekeningen plaatsen. Het is toch nog wel de vraag, of minstens een vraag, of dat beleid steeds op die door wetenschappers verschaft beelden is gebaseerd. Passend binnen zijn bezorgdheid over de beeldvorming had overigens ook een opsomming van vooroordelen en stereotypen gepast, zoals deze uit verscheiden publieke opinie-onderzoeken zijn gebleken. Ook deze beelden zijn van belang te achten voor het te voeren beleid, ook al is de relatie publieke opinie en beleid niet zonder meer duidelijk.

Welch beperkt zich dus tot een steekproef uit de voor handen zijnde wetenschappelijke literatuur waarbij hij de vraag naar de functies, oorzaken en voorwaarden m.b.t. de betreffende beeldvorming buiten beschouwing laat. Wellicht is het mede hierdoor dat hij ook voorbij gaat aan de vraag of de genoemde images niet een samenhangend geheel van vooroordelen, een eventuele anti-ideologie vormen. Het boek is hierdoor vooral een beschrijving geworden van een aantal visies op het gedrag van de Sovjet-Unie, die overigens, binnen de beperkte steekproef, met zorg zijn gekozen. Het ideaal van Welch is een dienstbaarheid aan de makers van het buitenlands beleid, die, zo meent hij, moeten kunnen rekenen op wetenschappelijk verantwoorde, eenduidige antwoorden op hun vragen inzake het karakter van het Sovjet-gedrag.

De kritiek in het boek op de behandelde beeldvorming is gebaseerd op criteria ontleend aan de historische feitelijkheid, het al dan niet aanwezige bewustzijn van de auteur betreffende alternatieve interpretaties, alsmede het vermogen tot neutrale beschrijving.

De steekproef bestond uit titels, die vermeld zijn in de bibliografie van Thomas

Hammond (Soviet foreign policy and world communism) en de bibliografieën van 'Problems of Communism' en 'Foreign Affairs' uit de jaren 1964-1968. Bij het uitkiezen van de betreffende boeken en artikelen werd voorts als regel gehanteerd dat het zou moeten gaan over het extern gedrag van de Sovjetunie in het algemeen en dat de betreffende publikaties ook feitelijk geheel, of minstens voor een belangrijk deel hieraan gewijd waren. Studies, die slechts een bepaald aspect van het extern gedrag van de Sovjetunie of slechts zeer ten dele het onderhavige thema bleken te behandelen, werden buiten beschouwing gelaten.

Het materiaal van Welch bestaat dan uit een 22-tal werken van 21 auteurs. Deze groep laat zich dan weer indelen naar auteurs van 'collections', van 'histories' en 'analyses'. Als leidraad bij het kiezen van de 22 publikaties heeft de schrijver o.m. een historisch overzicht van 'de belangrijkste' gebeurtenissen gehanteerd. Kwamen deze gebeurtenissen in de betreffende werken voor, dan werden zij goed bevonden als eenheid in zijn steekproef. Waarom de genoemde gebeurtenissen belangrijk zijn, wordt overigens niet nader aangegeven. Wellicht is zulks ook niet nodig, daar de lijst met belangrijke evenementen aan Harrison Salisbury is ontleend.

Het schema, waarin de onderzochte beelden blijken te passen is dan een uit elf punten bestaande schaal, die als extremen de indicaties ultra-hard en ultra-soft heeft.

Passend in zijn streven naar dienstbaarheid aan de overheid, kan men het doel van zijn scaling plaatsen, t.w.: 'om te bepalen hoezeer het Sovjet gedrag al dan niet een bedreiging is voor het bereiken van het doel van de Amerikaanse politiek, zijnde een vreedzame wereld van vrije natie-staten'.

Het boek van Welch blijft, met alle respect voor de wetenschappelijke zorgen, waarmee hij de analyses van zijn gekozen beschrijvingen omgeeft, een weergave van een niet helemaal willekeurig gekozen hoeveelheid individuele visies op het Sovjetgedrag.

Zijn schaal hanterend, komt Welch tot een drietal hoofdtypen van de beeldvorming inzake het extern gedrag van de Sovjetunie. Het meest harde type, het ultra-hard type is dat van de USSR als 'het grote beest'. Als illustratief voor dit beeldtype wordt o.m. de beschrijving van Goodman besproken, die uitgaat van de rest van de wereld completeert Welch zijn beschouwing van het ultra-harde wereldstaat is. Een andere expressie van het ultra-hard image is de schildering van Sovjetunie en communisten als vervaardigers van het 'protracted conflict' en 'short of war militarism', zoals dat door Strausz-Hupé en de zijnen wordt gegeven. Met Wolfe's beschrijving van de totalitaire Sovjetunie als een autocratie met onbeperkte macht, strevend naar absolute beheersing van het eigen volk en de rest van de wereld completeert Welch zijn beschouwing van het ultra-hard type.

Na de ultra-hard categorie, is het de beurt aan de 'mellowing tiger' als voorbeeld van het hard image. Deze categorie beelden van het Sovjetgedrag verschilt in twee opzichten van het voorgaande: Enerzijds geeft het — hoewel het ook een aanduiding voor agressiviteit en bedreiging van de vrede inhoudt — bepaalde beperkingen aan m.b.t. doel en middelen van de Sovjetpolitiek, terwijl het anderzijds ook angst als een mogelijk motief voor Sovjethandelen noemt. Vooral Kennan, Mosely en Schulman worden gepresenteerd als leveranciers van dit type beeldvorming.

Voor de derde hoofdcategorie van sovjet-images, die met het label 'de neuro-